

**Crtice uz radnu, stručnu i znanstvenu biografiju dr. Vjekoslava Majcena
(1941-2001)**

Dr. Vjekoslav Majcen rođen je u Zagrebu 11. lipnja 1941. godine. Nakon završene Učiteljske škole u Zagrebu i Pedagoške akademije prolazi težak život nastavnika u nizu osnovnih škola u mnogim sredinama (Dalmatinskoj zagori) u Hrvatskoj, o čemu nikada nije želio govoriti. Tu upoznaje i svoju suprugu, zajedno prolaze mukotrpan nastavnički život u teškim vremenima, da bi se konačno skrasili u blizini Sesveta. Mukotrpnim radom, odricanjem uz nastavničke plaće izgradili su skroman obiteljski dom za svoje dvoje djece. Dr. Vjekoslav Majcen zatim radi u Narodnom sveučilištu Sesvete kako sam kaže "u raznim oblicima obrazovanja odraslih". Uz rad svojom upornošću i marljivošću 1975. završio je studij komparativne književnosti i pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Naši prvi susreti zbili su se u u Klubu nastavnika i profesora, polaznika Ljetne filmske škole u Trakošćanu¹ koji smo, budući da smo zajednički i vodili Program Ljetne filmske škole, svake prve subote u mjesecu vodili dr. Ante Peterlić i ja u razdoblju od 1970. do 1978. godine. S grupom nastavnika i profesora, likovnih i drugih kulturnih djelatnika, entuzijasta iz Sesveta, dr. Vjekoslav Majcen redovito je dolazio na sastanke Kluba, gledao pretpremijerna i klasična djela filmske umjetnosti, ali nije sudjelovao u otvorenim stručnim raspravama nakon projekcija filmova.

Na određeno vrijeme, zbog mog odlaska u Jadran film, a potom 1979. u Hrvatski državni arhiv, gdje sam pokrenuo rad Hrvatske kinoteke, izgubio se naš kontakt. U slučajnom susretu izrazio je želju da bi, kad se za to ukaže prilika, rado došao raditi u Hrvatsku kinoteku, jer ga zanima istraživanje hrvatske filmske baštine.

S određenim vremenskim odmakom od njegove nenadane i nenadoknadive smrti, koja se zbila 26. srpnja 2001. godine, zaključujem da je studij komparativne književnosti, posebno kolegija teorije i povijesti filma koje je slušao kod dr. Ante Peterlića, na njega ostavio duboki trag. Odatle i njegovi sustavni dolasci na sastanke Kluba Ljetne filmske škole u Savskoj 9, nekadašnjoj Filmoteci 16.

Bogato iskustvo iz rada u obrazovnom procesu u osnovnom i obrazovanju odraslih s jedne strane, te studij komparativne književnosti koji mu je omogućio da

¹ Ljetna filmska škola zbog neadekvatnih uvjeta u to vrijeme u Trakošćanu, kao i zbog velikog broja nastavnika koji su pokazali interes za ovaj oblik stalnog filmskog obrazovanja, morala je biti preseljena u Dom prosvjetnih djelatnika u Crikvenici. Nakon toga, zbog ograničenog kapaciteta Doma, u kompleks hotela Solaris, da bi se nakon dvije godine vratila u Crikvenicu. Bila je održavana u organizaciji Filмотеке sve do 1991. godine. Ista grupa entuzijasta i predavača na čelu s dr. Antom Peterlićem i dr. Stjepkom Težakom, ali ovaj put u organizaciji Hrvatskog filmskog saveza, 1999. godine organizira Medij-sku školu sa sveobuhvatnijim programom u odnosu na sve audiovizualne medije te s proširenim brojem radionica. U proteklih 29 godina školu je polazilo preko 3000 nastavnika osnovnih i srednjih škola s područja Republike Hrvatske.

sagledava određene književne pojave u širem kulturološkom kontekstu, ostali su za-pravo i temeljnim opredjeljenjem njegova stručnog i znanstvenog rada. Okrenutost istraživanju obrazovnog filma i samog procesa obrazovanja za film, logično vodi do uključivanja u rad Hrvatskog filmskog saveza, gdje je preuzeo i odgovorne zadatke na filmskom obrazovanju učenika osnovnih i srednjih škola.

Nakon što su stvoreni uvjeti za otvaranje radnog mjesta stručnog suradnika i nakon našeg iscrpnog razgovora, dogovoren je njegov dolazak u Hrvatsku kinoteku 1986. godine. Rad u Hrvatskoj kinoteci omogućio mu je koncentriran rad na upo-znavanju s filmskim medijem i produbljivanju stečenih znanja tijekom studija. Po-najviše zahvaljujući svojoj karakterističnoj upornosti i iščitavanjem svih dostupnih izvora, kao i samoobrazovanjem nastojao je popuniti praznine u svom filmskom obrazovanju. Imao je pri ruci svu literaturu i filmove, mogao se susretati i razmjenji-vati informacije s našim najpoznatijim filmolozima.

Od dolaska u Hrvatsku kinoteku, koja se borila s prostornim problemima, ali je priljev filmskog gradiva i popratnog gradiva putem poklona i otkupa bio izuzetno velik, stalno je upotpunjavao izvore koji su mu nedostajali. Ubrzo smo došli do za-jedničkog zaključka da je potrebno da Hrvatska kinoteka kao nacionalni filmski ar-hiv stvori *dokumentacijsku bazu kinematografije*. Pokazuje izvanrednu sklonost za dokumentalističku obradu filmskog gradiva. Ubrzo ulazi u probleme elektroničke obrade gradiva i izrađuje priručnu bazu podataka, koja je još uvijek u funkciji. Pred samu iznenadnu smrt, s kolegama iz Hrvatskog državnog arhiva dovršio je novi ra-čunalni program za obradu pohranjenog filmskog i popratnog gradiva (scenariji, knjige snimanja, plakati, fotografije i sl.), koji je kompatibilan s novom bazom elek-troničkih podataka Hrvatskog državnog arhiva. Dogovoreno je da će ga koristiti Hr-vatski filmski savez i Zagreb film.

Skлонost razradbi dokumentalističkog sustava obrade filmskog gradiva rezulti-ra i činjenicom da bira magistarski rad na studiju informacijskih znanosti – bibli-otečne znanosti (u Varaždinu), a ne recimo komparativne književnosti, jer je smatrao i često objašnjavao da je to najbliži sustav obradi filmskog gradiva. Godine 1991. godine dovršava magistarski rad *Filmske novine i časopisi u Hrvatskoj u razdoblju do 1941. godine* (knjiga objavljena 1998).

Malo je poznato da je bibliometrijskim metodama istražio razvitak audiovizu-alnih medija u Hrvatskoj. Ovo prvo i temeljito istraživanje pružilo mu je informacije koje su ga vodile daljnjim detaljnim istraživanjima povijesti hrvatskog filma. To iskustvo primijenio je i na projekt dokumentalističke obrade prikupljenog gradiva u Hrvatskom filmskom savezu. Rezultat je objavljivanje filmografske publikacije *Filmska i video zbirka HFS: 1954.-1993. s prikazom hrvatskog neprofесиjskog i al-ternativnog filma*, Hrvatski filmski savez, Zagreb 1994.

Nakon što je u dogovoru s predstavnicima Škole narodnog zdravlja "Andrija Štampar" Hrvatska kinoteka preuzela ovu vrijednu filmsku zbirku na nitratnoj (zapaljivoj) filmskoj vrpici u dosta zapuštenom stanju i u kratkom roku izradila projekt zaštite i presnimavanja čitave zbirke na sigurnosnu filmsku vrpcu², dr. Vjekoslav Majcenu otvorio se put za istraživanje ove filmske zbirke koja je ključna za razumijevanje razvitka hrvatske kinematografije prije, ali i poslije Drugog svjetskog rata.

Rezultat je objavljivanje njegove prve monografske knjige, *Filmska djelatnost Škole narodnog zdravlja "Andrija Štampar" (1926.-1960.)* 1995. godine u izdanju Hrvatskog državnog arhiva i Hrvatske kinoteke. Ova knjiga bila je poticaj da sam s dr. Josipom Kolanovićem, ravnateljem Hrvatskog državnog arhiva, dogovorio pokretanje nove edicije Hrvatskog državnog arhiva – Hrvatske kinoteke: Izvori za povijest hrvatskog filma i kinematografije, kojoj je svrha tiskanje cjelovitih znanstvenih istraživanja i monografskih izdanja posvećenih povijesti hrvatskog filma.

Otkup zbirki neprofесиjskih filmova na 9,5 mm vrpici³ jednog od najznačajnijih pionira hrvatske kinematografije, snimatelja i redatelja Oktavijana Miletića, zatim dr. Maksimilijana Paspę, te drugih filmova koji su predani na pohranu Hrvatskoj kinoteci, kao npr. zbirka filmova na 9,5 mm vrpici arhitekta Stjepana Planića, uz preuzetu vrijednu zbirku etnografskog filma od Etnografskog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu, usmjerila je pažnju dr. Majcena na hrvatski neprofесиjski i etnografski film, te hrvatski obrazovni film prije Drugog svjetskog rata.

U istraživanju ovog još uvijek nedovoljno poznatog razdoblja hrvatske kinematografije, dr. Vjekoslav Majcen istražuje djelovanje nekolicine hrvatskih filmskih stvaratelja i promicatelja filmske umjetnosti do 1941. godine, kao što su Isidor Kršnjavi, Tito Strozzi, Oktavijan Miletić, Maksimilijan Paspę, Andrija Štampar, Aleksandar Gerasimov i Mladen Širola.

Dio svojih istraživanja usmjerava istraživanju odnosa kinematografskog medija i drugih umjetnosti, naprimjer kazališta (*Pasijske igre i prikazanja u hrvatskim kinematografima početkom stoljeća, Kinematograf na hrvatskoj pozornici*) i književnosti, ističući do tada nepoznate pojedinosti objavljene u zapaženim tekstovima: *Kad je Vjenceslav Novak išao u kino, Kinematografski obzor Tina Ujevića*, filmske fotografije i sl.

² U razdoblju od 1981. do 1998. godine Hrvatska kinoteka u svom projektu zaštite Nacionalne filmske zbirke s nitratne filmske vrpce na sigurnosnu 35 mm filmsku vrpcu, presnimila je 313.779 m filmskog gradiva. Iz razdoblja od 1903. do 1944. godine na taj način zaštićena su 282 dokumentarna i kratka igrana filma.

³ To je bilo moguće jer je Hrvatska kinoteka kao rijedak filmski arhiv posvetila posebnu pažnju prebacivanju filmskog gradiva sa 9,5 mm i 8 mm vrpci na 35 mm vrpcu, uz pomoć inovacijskog postupka filmskog snimatelja i redatelja Hrvoja Sarića. U razdoblju od 1983. do 1991. godine ukupno je na 35 mm vrpcu prebačeno 208 naslova u dužini od 35.065 m.

Osjećajući svu nesređenost hrvatske kinematografije i nedostatak djelovanja znanstvenog filmskog instituta, za što smo odavna bili svi zainteresirani,⁴ dr. Vjekoslav Majcen počinje svoj opsežan rad na filmografskom sređivanju velike praznine u hrvatskoj kinematografiji, posebno one u razdoblju od 1990. do 2000. godine. Tako nakon ustrajnog rada iz tiska izlazi 1996. godine *Hrvatski filmski i video godišnjak* koji obuhvaća razdoblje od 1991. do 1995. godine. Do 2000. godine izlaze još četiri zasebna broja, te poseban dodatak – separat Hrvatskog filmskog ljetopisa broj 26/2001. koji sadrži Hrvatsku filmografiju od 1991. do 2000. godine.

Prvi put u njegovom nastojanju da u 15 godina rada ovlada područjem povijesti hrvatske kinematografije i to uranjajući u njeno bogatstvo iz različitih znanstvenih pobuda, što rezultira s nevjerojatnih 11 knjiga, magisterijem i doktoratom (1998. godine), paralelno uređujući Bilten Hrvatskog filmskog saveza koji je kasnije postao Zapis (ukupno uredio 24 broja), a po svojoj strukturi bio je to tematski usmjeren časopis, uz suuređivanje 26 brojeva Hrvatskog filmskog ljetopisa, osjetio sam da je umoran i da je iscrpio svoju fizičku snagu. Zamolio me da odem na razgovor s ravnateljem Hrvatskog državnog arhiva i zamolim ga da odustanemo od izdavanja Filmskog i video godišnjaka za 2001. godinu, jer jednostavno više nema snage, a niti potpore ni od koga, a mora pripremiti za tisak svoju doktorsku disertaciju *Obrazovni film*.

Osjećao sam kolika je šteta za hrvatsku kinematografiju prestati s tiskanjme ove edicije, jer to je jedino izdanje u filmskoj publicistici koje je u sebi sadržavalo sve relevantne podatke o hrvatskoj kinematografiji kao o proizvodnji, strukturi kinematografije, statističkim podacima, podacima o uvozu i gledanosti filmova, opisu filmskih institucija i festivala i dr. Učinio sam to imajući razumijevanje za njegovu preopterećenost. Tom prilikom rekao sam: "Vjeko, od nečega moraš odustati, ne možeš istodobno raditi na četiri-pet edicija, slomit će te". Međutim, svi su od njega očekivali da je normalno da na vrijeme izađu 4 broja Ljetopisa, 4 broja Zapisa, Filmski godišnjak, a dr. Majcen imao je svoje projekte i svoju viziju onog što još mora učiniti u istraživanju hrvatske filmske baštine.

⁴ 1993. godine održan je sastanak na Akademiji dramske umjetnosti kad je po prvi put povedena rasprava o potrebi osnivanja Filmskog instituta kao znanstvene institucije koja bi nastavila rad na filmografiji hrvatskog filma i bila mjestom na kojem bi se inicirali interdisciplinarni znanstveni projekti, npr. utjecaji filma na hrvatsku kazališnu umjetnost i obratno, lingvistička istraživanja – jezik u hrvatskom filmu i sl. Bilo je nazočno dvadeset znanstvenih i stručnih djelatnika s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Akademije dramske umjetnosti, Učiteljske akademije, Hrvatske kinoteke i Hrvatskog filmskog saveza. Inicijatori su bili Tomislav Radić, dr. Ante Peterlić i ja. Nakon "objanjanja" relevantnih adresa prigovoreno nam je da ne možemo osnivati znanstveni institut bez 5 doktora znanosti i određenog broja magistara. Činjenica da je 20 znanstvenih i stručnih djelatnika (među njima najveći broj sveučilišnih nastavnika) izrazilo spremnost na logističkoj podršci ovakvoj instituciji nije nikoga zanimala, a izgleda da još uvijek nikoga ne zanima.

Monografija *Oktavijan Miletić*, koautorstvo s doktorom Antom Peterličem, knjiga je u koju je doslovno uskočio u zadnji čas i zapravo pomogao njeno izlaženje. To je od njega tražilo izvanredan angažman i istraživanje kronologije života Oktavijana Miletića na autentičnim dokumentima i izvorima.⁵ Činjenica je da su u šest mjeseci, pored ostalih uređivačkih poslova na Ljetopisu, izašle dvije knjige: krajem 2000. godine navedena monografija, a u proljeće 2001. prerađena doktorska disertacija *Obrazovni film*.

Nastojanje da pod svaku cijenu, u što kraćem roku, pripremi za tisak doktorsku disertaciju, kao i odustajanje od Filmskog video godišnjaka, bili su znakoviti. Nitko od nas, njegovih najbližih suradnika i kolega, nije shvatio da je teško bolestan. Nikada se nije tužio i nije volio govoriti o sebi i svojim problemima. Danas možemo zaključiti – držala ga je samo silna želja, htijenje i vizija da tiska nove "tajne" koje je otkrio u svojim istraživanjima o hrvatskoj kinematografiji. Tom cilju podredio je sve, pa i svoje zdravlje. Natuknuo mi je da ima u pripremi zanimljivo istraživanje o književniku Josipu Marakoviću. Pripremao je prvu knjigu o filmskom gradivu koje je pohranjeno u Hrvatskoj kinoteci (od 1903. do 1941. godine). Sljedeći projekt na kojem je povremeno radio bila je knjiga posvećena pionirima hrvatske kinematografije: Stanislavu Noworyti, Aleksandru Gerasimovu i Maksimilijanu Paspri. Svi ostali projekti ostali su tajna ili se nalaze natuknice i djelomično prikupljena građa u njegovim bilježnicama u kojima je precizno vodio bilješke o svojim istraživanjima.

Danas s određenim vremenskim odmakom mogu reći da mi je žao što mu osobno nisam mogao pomoći, jer sam se i sam hrvao s problemima uređenja prostora Kinoteke, svakodnevne organizacije poslova, projektom zaštite i restauracije Nacionalne filmske zbirke, vlastitim doktoratom i drugim poslovima u Hrvatskom državnom arhivu i Hrvatskoj kinoteci. Moratorij za prijem novih ljudi traje već četiri-pet godina. U zadnje vrijeme česti zajednički zaključak bio je: kao šezdeset-godišnjaci za pet godina ćemo u mirovinu, ali nikoga nije briga za nasljednike koji će nastaviti naš rad.

Pored ovih zadataka dr. Vjekoslav Majcen preuzimao je, kao i mnogi od nas, i niz drugih obveza, poput rada u komisijama i raznim stručnim tijelima. S velikom

⁵ U tom istraživanju svesrdnu pomoć pružio mu je akademik Nikola Batušić, izvanredni poznavatelj kazališnog, ali i ukupnog društvenog miljea tog vremena i posebno obitelji Miletić. Prisjećam se zajedničkog odlaska gospođi Zlati Miletić koja nam je jedva dala fotografije iz djetinjstva Oktavijana Miletića te čuvenu njegovu sliku sa saksofonom. Rekla je: "Pa on je bio čovjek od filma što će Vam ta fotografija sa saksofonom?". Uvjerio sam je da je to bitna fotografija, jer dokumentira činjenicu da je Oktavijan Miletić osnovao prvi jazz sastav u Zagrebu koji je nastupio i na prvom emitiranju uživo Radio Zagreba 1926. godine. Posjetili smo gospođu Miletić i nakon izlaska knjige i bila je neizmerno zahvalna dr. Vjekoslavu Majcenu na temeljito i korektno obrađenom životopisu doajena hrvatskog filma Oktavijana Miletića.

strašću borio se za filmski centar i filmski institut u gradu Zagrebu. Prisjećam se njegovog posljednjeg javnog istupa u lipnju ove godine, kad je s neuobičajeno velikim žarom raspravljao o strategiji ili bolje rečeno mrtvilu hrvatske kinematografije u Novinarskom domu. Razočaran raspravom sjetno je tada rekao i sam se upitao, da li ima ikakve svrhe upuštati se u javne rasprave i angažirati se za stvari ako se one godinama ne pomiču s mrtve točke.

Nakon povratka s prvog znanstvenog istraživačkog puta, dogovorenog s direktorom Nacionalnog filmskog arhiva u Pragu, gospodinom Vladimirom Opelom, u lipnju 2001. godine, bio je pun novih saznanja i ideja. Neizmjereno je volio putovati i zajednički smo dijelili naše oduševljenje gradom Pragom, njegovom srednjoeuropskom atmosferom i muzejima. Na rastanku 24. srpnja, kad je odlazio na godišnji odmor izuzetno dobro raspoložen i sretan što je predao u tisak najnoviji broj Ljetopisa, raspravljali smo o programu Kinoteke za 2002. godinu, ali i o našim stručnim planovima. Zamolio me da zbog mojih poznanstava te filmskog gradiva zajednički posjetimo filmske arhive u Beču, Budimpešti i Berlinu. Izvijestio sam ga nakon povratka sa simpozija u Bologni, da ga gospodin Opela s veseljem očekuje u Pragu da nastavi započeto istraživanje. U posljednjih 15 godina koliko smo radili zajedno, nikada ga nisam vidio veselijeg i raspoloženijeg kao toga 24. srpnja. Svi djelatnici Hrvatske kinoteke koji su tog dana bili na poslu sjećaju se nasmijanog i raspoloženog Vjekoslava Majcena koji se veselio ponovnom viđenju na Medijskoj školi u Trakošćanu u kolovozu ove godine, a onda, 26. srpnja tužna vijest i još uvijek nevjerica.

Bio je čovjek kojemu se ostvario kreativni san. Pronašao je i otkrio vlastiti put u filmološkoj znanosti, koji ga je usmjerio prvenstveno prema istraživanju povijesti hrvatskog filma do 1945. godine. Svjesni te činjenice moramo zatomiti u sebi druge osjećaje. Gubitak je nenadoknadiv ne samo za hrvatsku filmološku znanost. Hrvatska kinoteka u jednom svom dijelu je stala, kao sat na zidu i ne znam kada će se pokrenuti.

Iznenadna smrt zbila se u naponu njegovog znanstvenog rada, te u trenutku kad je dobio konačnu satisfakciju i postao pročelnikom Zavoda za arhivistiku, pomoćne povijesne znanosti i filmologiju Hrvatskoga državnog arhiva. Čekali smo formalna priznanja naših znanstvenih zvanja da možemo prijaviti projekt nacionalne filmografije, kako bismo mogli zaposliti dva znanstvena novaka i tako odagnati crne misli o svojim budućim nasljednicima. Znanstvena zvanja još nisu došla, a dr. Vjekoslava Majcena nema. Hrvatski državni arhiv i Hrvatska kinoteka kao da čekaju da će se on vratiti.

Na vršcima prstiju prolazimo ispred njegove sobe i nitko od nas ne usudi se ništa dirati, jer Vjeko će doći.

U Zagrebu, 14. listopada 2001.

Mato Kukuljica